

Stručni rad / Professional Paper

Primljen / Received: 16.10.2019.

UDK: 35.071.3(73+71)

**KOMPARACIJA USTAVNIH SISTEMA SJEDINJENIH AMERIČKIH
DRŽAVA I KANADE
COMPARISON OF CONSTITUTIONAL SYSTEMS OF UNITED
STATES OF AMERICA AND CANADA**

Tarik Bahto, mr. iur
doktorant Fakulteta za upravu
Univerziteta u Sarajevu

Sažetak

Ustav Sjedinjenih Američkih Država od 1787. godine, ne samo da je najstariji važeći ustav u svijetu, nego je i jedan od najstarijih pisanih ustava uopšte; ustava u smislu osnovnog zakona koji u jednom dokumentu propisuje uređenje jedne određene države. Tehnika tumačenja ustava u Sjedinjenim Američkim Državama vrši Ustavni sud. On vrši ocjenu ustavnosti zakona i drugih propisa. Ustavnim običajima dopunjene su praznine u Ustavu. Jedno od takvih glasi „članovi Predstavničkog doma moraju da imaju domicil u svojoj izbornoj jedinici“ 1, dok Ustav traži samo da budu građani države u kojoj se biraju.

Ustav Kanade (*Constitution of Canada*) je ustvari vrhovni zakon u Kanadi i predstavlja skup pisanih zakona i nepisanih običaja i konvencija. Određenje Ustava Kanade dato je u pododjeljku 52(2) Ustavnog akta 1982, gdje se kaže da se Ustav Kanade sastoji iz Akta o Kanadi 1982. (uključujući Ustavni akt 1982) i svih drugih ustavnih akata, kao i njihovih amandmana. Vrhovni sud Kanade tumači da Ustav Kanade sačinjavaju i brojni nepisani običaji i konvencije.

Ključne riječi: Sjedinjene Američke Države, Kanada, ustavno uređenje, Vrhovni sud, amandmani.

Abstract

The Constitution of the United States of America since 1787, not only is the oldest valid constitution in the world, but is one of the oldest written

constitutions in general; constitution in the sense of the basic law which in one document prescribes the organization of a particular state. The constitutional interpretation technique in the United States is carried out by the Constitutional Court. It assesses the constitutionality of laws and other regulations. Constitutional customs have supplemented the gaps in the Constitution. One such statement is that "Members of the House of Representatives must have domicile in their constituency" 1, while the Constitution only requires that they be citizens of the state in which they are elected. The Constitution of Canada is in fact the supreme law in Canada and represents a set of written laws and unwritten customs and conventions. The provision of the Constitution of Canada is given in subsection 52 (2) of the Constitutional Act 1982, which states that the Constitution of Canada consists of the Act of Canada 1982 (including the Constitutional Act 1982) and all other constitutional acts, as well as their amendments. The Supreme Court of Canada interprets that the Constitution of Canada consists of numerous unwritten customs and conventions.

Key words: United States of America, Canada, constitutional order, Supreme Court, amendments.

UVOD

Sjedinjene Američke Države su prva i najstarija federacija nastala Ustavom 1787. godine, a prije toga bile su uređene po principu konfederacije ustavom 1781. godine. Ovim Ustavom svaka država zadržavala je svoj suverenitet, a na organe federacije (Kongres) prenosila samo izvjesna ovlaštenja. Kongres su činili delegati država. U zavisnosti od svoje veličine države su mogle imati od dva do sedam predstavnika, ali bez obzira na broj predstavnika svaka država je imala jedan glas u Kongresu. Jednoglasno donošenje odluke u Kongresu su bile uslov kako bi bile punovažne.

Američki ustav spada u najkraće ustave na svijetu - sadrži sedam članova, prvi član posvećen je zakonodavnoj vlasti; drugi, izvršnoj vlasti; treći, organizaciji i vršenju sudske vlasti; četvrti, razmatra odnose u federaciji; peti, reviziju Ustava; a šesti i sedmi se odnose na prelazne i završne odredbe.

Ustavi većina zemalja uz pomoć izmjena i dopuna vrše izmjene u samom tekstu ustava. To nije slučaj sa Američkim. Američki Ustav je dopunjavan amandmanima koji su mu na kraju priključivani, taj put promjena je bio spor i težak, jer spada u krute ustave, za čije promjene je potrebna 2/3 većina u oba doma Kongresa, i prihvaćenost od 3/4 zakonodavnih

tijela federalnih jedinica. Danas Američki Ustav ima 26 amandmana, od kojih je prvih 10 donijeto 1791. godine, a posljednji 1971. godine.

1. SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE

1.1. Deklaracija o nezavisnosti

Prvi kontinentalni kongres koji je okupio kolonijalne predstavnike, zasjedao je u Filadelfiji (Philadelphia) u period od 6. septembra do 26. oktobra 1774. godine.

Deklaracija nezavisnosti Sjedinjenih Američkih Država je akt koji je 4. VII 1776. godine u doba borbe američkog naroda protiv engleskog kolonizatora, donio tzv. Drugi kontinentalni kongres, u kome su bili okupljeni predstavnici 13 sjevernoameričkih engleskih kolonija, kasnije prvih država Sjedinjenih Američkih država. Nacrt Deklaracije pripremio je Tomas Džeferson, koji je, uz Džordža Vašingtona i Bendžamina Franklina, bio jedan od najvećih ustaničkih prvaka. U Deklaraciji se ističe pravo naroda na samostalan život i na izbor sopstvenog sistema vladavine i iznose razlozi riješenosti naroda dotadašnjih kolonija da se oslobode engleske ekonomije. U Deklaraciji se opširno nabrajaju razne zloupotrebe i nasilja engleskog kolonizatora i svečano se proglašava nezavisnost dotadašnjih kolonija i prekid svih političkih veza sa Velikom Britanijom. Deklaracija sadrži i izjavu o jednakosti svih ljudi i njihovu pravu na “život, slobodu i traženje sreće”, ali je iz njenog prvobitnog nacrtu izbačen dio o osudi ropstva. Nezavisnost Sjedinjenih Američkih Država, proklamovanu u Deklaraciji od 1776. godine, Velika Britanija je priznala tek 1783. godine, pri zaključenju mira s novoobrazovanom državom. Dan donošenja Deklaracije, 4. juli, proglašen je nacionalnim praznikom Sjedinjenih Američkih Država.¹

Deklaracijom nezavisnosti 4. jula 1776. godine koju je formulirao Tomas Džeferson (Thomas Jefferson) oslanjajući se na ideju Džon Loka (John Locke). Misao da ne smije postojati vlada bez dokazivanja onih koji u njoj vladaju postala je osnova Ustava Sjedinjenih Američkih Država iz 1787. godine, i američkog Zakona o pravima iz 1791. godine.

¹ Pravna enciklopedija, Savremena administracija, Beograd, 1979., str. 213

1.2. Razvitak ustavnosti i državno uređenje Sjedinjenih Američkih Država

U periodu od formiranja prve kolonije do 1733. godine kada je osnovana i posljednja, ukupan broj kolonija na teritoriji Sjeverne Amerike iznosio je trinaest. To su: Virdžinija (Virginia), Masačusets (Massachseets), Konektikat (Connecticut), Rod Ajlend (Rhode Island), Nju Džersi (New Jersey), Nju Hempšir (New Hampshire), Nju Jork (New York), Nju Hejven (New Haven), Pensilvanija (Pennsylvania), Merilend (Maryland), Južna i Sjeverna Karolina (South and North Carolina) i Džordžija (Georgia).²

S obzirom na svoje porijeklo, kolonisti su sa sobom donijeli i dio engleskog pravnog sistema. Ovaj spomenuti dio, predstavlja osnovu za izgradnju budućeg karakterističnog američkog pravnog sistema. Uticaj Povelje iz 1215. godine može se uočiti u procesu formiranja prvih kolonija. Naime, kolonije su mogle nastati samo na osnovu saglasnosti engleskog kralja koji je tim povodom izdavao posebne povelje. Zajednička karakteristika ovih povelja je u tome što su se pozivale na primjenu Velike povelje sloboda iz 1215. godine, a naročito kada se govori o osiguranju odnosno obezbjeđenju jednakih prava svih engleskih kolonista.³

Kao primjer možemo navesti povelju kojom je uspostavljena i prva kolonija Virdžinija (Virginia) iz 1607. godine. U ovoj povelji potvrđuje se da doseljenici imaju prava na sve slobode, građanska prava i neprikosnovenost kao da su rođeni ili stanuju u Engleskoj.⁴

Posebno se ističu “prava i slobode” koje garantuje Magna Charta Libertatum kao i primjena jednakih zakonskih odredbi common law sistema.⁵

U početku su kolonisti smatrali, a pozivajući se na svoje porijeklo, da imaju pravo da se koriste vlastitim, odnosno engleskim pravom (*Common Law*) koje je nastalo na osnovu sudskih presuda (*Case Law*) i zakonskih odluka

² Encyclopedia Americana, (Vol. XXVII, str. 533–539).

³ Raifa Festić, „Engleski uticaj na razvoj kolonijalnog i ranog prava u Sjedinjenim Američkim Državama“, *Godišnjak Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu*, XXIII, (1975), str. 65

⁴ Edin Halapić, „Historijski značaj Velike povelje sloboda za anglo-saksonsko pravo“, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, XLIX (2006), str. 150–151

⁵ Raifa Festić, „Engleski uticaj na razvoj kolonijalnog i ranog prava u Sjedinjenim Američkim Državama“, str. 66

Parlamenta. Na ovaj način, kolonisti su podržali ranije poznatu Koukovu doktrinu da su pravo i običaji Engleske nasljedstvo svakog podanika.⁶

Praćenje toga događaja i sadržaja ideja koje su potakle i pratile evoluciju američkog političkog sistema od konfederalizma u pravcu federalizma je od velikog značaja za teoriju i praksu modernog federalizma, jer se radi o historijskom procesu iz kojeg se mogu izvlačiti dalekosežne poruke.⁷

Savez je nikao kao rezultat nužde i mada se mislilo na trajni savez prijateljstva radi odbrane i uzajamne pomoći, države su smatrane i ponašale su se kao suverene političke trgovine. To je našlo odraza i u konfederalnom ustavu nazvanom Članci konfederacije, čiji je nacrt, kao što smo u prethodnim izlaganjima vidjeli, bio načinjen 1777. godine, ali je ratifikovan od država članica i stupio na snagu tek 1781. godine. Taj akt je donesen, ratifikovan i počeo je djelovati u uvjetima rata. S obzirom na već postojeći savez kolonija u obliku (drugog) Kontinentalnog kongresa (koji djeluje od maja 1775. godine pa do početka konfederacije. On je i izradio Članke o konfederaciji). Organizacija koju predviđa ovaj akt ne sadrži mnogo novoga. Bitna novost je njegova odrđenost i pravna priroda. Članci o konfederaciji su oblik međudržavnog ugovora, i to prije svega vojno-odbrambene prirode. Prema tim ustavnim propisima Sjedinjenih Američkih Država su po obliku državnog uređenja postale složena država i to konfederacija, dok su po obliku vladavine bile republika. Ako bismo analizirali Članke konfederacije, s gledišta nadležnosti koje one određuju konfederativnim organima i koja prava daju pojedinim državama, onda se može konstatirati da je svaka država članica prema tom ustavnom aktu sačuvala svoje "suverenitet, slobodu i nezavisnost", i svu ostalu vlast i prava, ako ona nisu izričito Člancima o konfederaciji prenijeta na zajedničke organe vlasti.⁸

⁶ Harold Hazeltine Dexter, „The influence of Magna Carta on American constitutional development“ objavljeno u *Magna Carta Commemoration essays*, (Royal Historical Society, 1917), str. 185

⁷ Aleksander Hamilton; Džejms Madison; Džon Džej, *Federalistički spisi*, (Radnička štampa, Beograd, 1981.), str. 23

⁸ Konstantin Bastaić, *Opća historija države i prava*, (Pravna biblioteka, Zagreb, 1965.) str. 208

1.3. Nastanak i karakteristike Ustava Sjedinjenih Američkih Država

Osnovni izvori ideja i rješenja američkog Ustava bili su: rimska republika, *Common Law*, Monteskje (Montesquieu) sa svojom idejom o podjeli vlasti i, posebno, Džon Lok (*John Locke*) i njegova političko-pravna filozofija.⁹

Konvencija u Filadelfiji (Philadelphia), koja se s obzirom na funkciju koju je odigrala može s pravom nazvati Ustavotvornom skupštinom (*The Constitutional Convention*), sastala se 14. maja 1787. godine. U Filadelfiji (Philadelphia) se okupilo 29 delegata, koji su (pošto je postignut kvorum od sedam delegate) otpočela rad u Konventu.

U narednim sedmicama pristiglo je još 29 delegata, tako da se ukupan broj delegata koji su bili voljni da uzmu učešće u radu Konventa povećao na 55 (iz 12 država).¹⁰

Uz prijedlog Ustava našla su se još dva proceduralna prijedloga državama: prvo da se ustav ratifikuje po državnim konventima koje će narod svake države specijalno koristiti za tu priliku i, drugo, da Ustav stupi na snagu kada ga dvije trećine (što znači devet) država ratifikuje. Sva tri prijedloga su 28. septembra 1787. godine proslijeđena državama i time je započela procedura usvajanja Ustava.¹¹

Suparništvo je bilo veoma vidljivo između unutrašnjosti zemlje (osim područja dalje na zapadu) i primorskih krajeva. Protivnici Ustava, ljudi kao što su bili Patrik Henri (Patrick Henry), Ričard Henri Li (Richard Henry Lee) i Džordž Mejson (George Mason) iz Virdžinije (Virginia), kao i Džordž Klinton (George Clinton) iz Njujorka (New York) tvrdili su da je zemlja dovoljno napredna i politički uređena i u postojećem sistemu. Ono što je bilo naročito vrijedno pažnje na planu objašnjavanja Ustava bili su Federalistički spisi koje su sačinila tri najutjecajnija člana konvencije, Hamilton, Medison i Džej pod zajedničkim pseudonimom "Publius".¹²

⁹ Fikret Karčić, *Komparativna pravna historija, predavanja i pravni tekstovi*, (Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2007), str. 193

¹⁰ Aleksandar Molnar, *Rasprava o demokratskoj ustavnoj državi*, 2. Klasične revolucije: Nizozemska – Engleska – Sjedinjene Američke Države, (Semizdat B93, Beograd, 2001), str. 379

¹¹ Ibid, str. 402

¹² Aleksander Hamilton; Džejs Madison; Džon Džej, *Federalistički spisi*, (Radnička štampa, Beograd, 1981), str. 59-60

Ratifikacija je u nekim državama izvršena sa minimalnom većinom, što svjedoči o visokom nivou nejedinstva oko osnovnih principa na kojima je bio zasnovan novi ustav. Osim toga, postavlja se pitanje o ustavnosti procedura kojom je ustav donesen jer su delegati Konvencije imali mandate da revidiraju Članke o Konfederaciji, a ne da donose novi ustav. Zato neki historičari smatraju da je Ustavnom konvencijom izvršen svojevrsni državni udar, ili da ona predstavlja drugu američku revoluciju u kojoj su federalisti pobijedili antifederaliste.¹³

Novi Ustav Sjedinjenih Američkih Država od 17. septembra 1787. godine formalno je stupio na snagu 21. juna 1788. godine, a počeo se primjenjivati 13. septembra 1788. godine. Novi savezni organi počeli su vršiti vlast tek 4. marta 1787. godine.

Ustav Sjedinjenih Američkih Država ima višestruki značaj. Predstavlja najstariji važeći ustav na svijetu. Donijet krajem XVIII vijeka, poslije uspješno okončane borbe za nezavisnost, ovaj Ustav je prvi u svijetu, u vidu jedinstvenog pisanog akta, utvrdio osnove državnog i društvenog uređenja jedne zemlje, u ovom slučaju američke federacije.¹⁴

Po tom Ustavu, Sjedinjene Američke Države su iz konfederacije, tj. saveza država, pretvorene u federaciju, tj. u saveznu državu, odnosno po obliku državnog uređenja postale su složena, federativna (savezna) država. Jedna od karakteristika američkog federalizma jeste i ta da on nije bio rezultat etničkog i nacionalnog pluralizma, nego rezultat postojanja trinaest gotovo nezavisnih državica koje su se prvobitno udružile u državni savez da bi stvorile jaču političku cjelinu koja bi mogla da se odupire svakom napadu evropskih sila.¹⁵

1.4. Pravni sistem Sjedinjenih Američkih Država

Rodonačelnik anglosaksonskog pravnog sistema je Engleska, pa zbog toga pravo Sjedinjenih Američkih Država, koje pripada ovom velikom pravnom sistemu, ima veliki broj osnovnih karakteristika engleskog prava.

¹³ Zdravko Zlokapa, *Politički sistemi stvoreni da traju: United Kingdom & United States*, (Pravni fakultet Univerziteta u Banja Luci, Banja Luka, 2000), str. 108

¹⁴ Miodrag Jovičić: „Dva veka savremene ustavnosti“, *Anali Pravnog fakulteta, Beograd*, br. 1-2/1988, (1988), str. 189

¹⁵ Aleksander Hamilton; Džeјms Madison; Džon Džeј, *Federalistički spisi*, (Radnička štampa, Beograd, 1981.), str. 158

Prvi začeci deklaracije prava čovjeka nalaze se u Velikoj povelji o slobodama od 1215 (*Magna charta*). Kasnije, u toku srednjeg vijeka, unošena su u zakone izvjesnih zemalja pojedina prava čovjeka, npr. u Peticiju o pravima od 1628. Bil o pravima od 1689 i Habeas corpus act od 1679. godine (*Habeas corpus*).¹⁶

U pogledu povelja, mogu se navesti Povelja iz 1629. godine koja se odnosila na teritoriju Masačusetskog zaljeva (*Massachusetts Bay*). Povelja je uspostavila dva suda. Prvi je Generalni ili opšti sud (*General Court*) a drugi je Pomoćni sud (*Court of assistants*). Strukturu Generalnog suda sačinjavali su službenici i svi slobodni ljudi, a Pomoćnog – guvernera, zamjenika guvernera i određeni broj pomoćnika. U narednih deset godina ova teritorija uspostavila je vlastiti sistem sudova. Na vrhu se nalazio Generalni (ili opšti) sud koji je u sebi objedinio dvije funkcije. Prva je zakonodavna a druga najviša sudska instanca. Pomoćni sud rješavao je žalbe koje su upućivane od strane nižih sudova a bio je nadležan za tačno određene slučajeve kao što je razvod braka. Najniži sud je Okružni sud (*County Court*) i nadležan je za građanske i krivične stvari. Specifična suđenja, kao što je progonstvo, pripalo je Pomoćnom sudu.¹⁷

1.5. Specifičnosti političkog sistema Sjedinjenih Američkih Država

Sjedinjene Američke Države su federativna država sa 50 posebnih jedinica. Uz savezni Ustav koji je najviši pravni dokumenat federacije svaka posebna jedinica ima svoj ustav. Savezni Ustav propisuje slijedeće najviše organe vlasti: predsjednika republike, Kongres koji je sastavljen iz Predstavničkog doma i Senata i Vrhovni federalni sud. Kao organi uprave predviđeni su još i državni sekretari. Odnosi između ovih najviših organa vlasti se osnivaju na načelu podjele vlasti. Formalno-pravno postoji odgovarajuća međusobna organizaciona i funkcionalna nezavisnost triju vlasti - zakonodavne, upravne i sudske. Predsjednika republike ne bira Kongres niti ga ovaj može opozvati. Predsjednik republike je biran od građana na osnovu posrednih izbora. Njegov mandat traje 4 godine i kroz to vrijeme on je politički neodgovoran što znači da ga ne mogu opozvati ni oni koji su ga birali. Članove Kongresa također biraju građani, ali neposredno, time da izborni sistem nije jednak za oba doma.

Uostalom, članovi Predstavničkog doma kao i člano i Senata biraju se po izbornim zakonima posebnih jedinica u suglasnosti sa saveznim ustavnim

¹⁶ Pravna enciklopedija, (Savremena administracija, Beograd, 1979.), str. 213

¹⁷ Lawrence M. Friedman, *A History of American Law*, (Simon & Schuster, New York, 2005), str. 8

načelnim propisima. I članovi Kongresa su politički neodgovorni, odnosno neopozivi. Suce Vrhovnog suda imenuje predsjednik republike uz saglasnost Senata. Jednom imenovani oni ostaju na svojoj dužnosti doživotno, odnosno, mogu ako to žele, da idu u penziju. Tako su i oni nezavisni od ostalih dviju vlasti. Predsjednik republike imenuje i državne sekretare uz saglasnost Senata.¹⁸

Sistem za izbor predsjednika Sjedinjenih Američkih Država propisan je u osnovi saveznim Ustavom. Ustavotvorci iz 1787. bili su protiv neposrednih izbora kao što su uopće bili protiv prevelikog širenja demokratskih prava. Zato je i položaj predsjednika republike bio zamišljen po uzoru na tadašnji položaj engleskog monarha. Engleski politički sistem onog vremena inspirirao je u mnogo čemu američke ustavotvorce. Zbog toga su u ono vrijeme oba politička sistema imala mnogo sličnosti. To što danas među njima postoje prilične razlike uvjetovano je različitim pravcima evolutivnog razvitka jednog i drugog sistema.¹⁹

1.6. Vrhovni sud i utjecaj Ustava na demokratski razvitak Sjedinjenih Američkih Država

Vrhovni sud se može posmatrati kao “permanentna ustavna konvencija”. Rješenja usvojena u kriznim situacijama kao da su davala dodatni zamah ovoj državi koja je iz svake krize izlazila sve jača i s obnovljenim koncenzusom oko osnovnih društvenih pitanja.

Vrhovni sud Sjedinjenih Američkih Država predstavlja spoj prvostepenog, apelacionog i ustavnog suda. Odjeljak 1 člana 3 američkog Ustava predviđa da se sudska vlast Sjedinjenih Američkih Država povjerava Vrhovnom sudu i nižim sudovima koje Kongres može s vremena na vrijeme određivati i ustanovljavati.

Ostavljajući Kongresu neograničenu slobodu da osniva buduće sudove na saveznom nivou i uređuje njihovu organizaciju i rad, ustavotvorci su na posredan i zaobilazan način dali ustavni osnov organizaciji pravosudnog sistema koja se u vreme pisanja ustavnog teksta nije mogla predvidjeti. Uostalom, kako ističe Luis Majers (Lewis Mayers), Vrhovni sud je zapravo bio

¹⁸ Dan Đanković, „Dvostranački sistem u Sjedinjenim Američkim Državama,“ *Politička misao – časopis za političke nauke*, Zagreb, (1964), str. 21-22

¹⁹ Ingrid Gjanković, *Način izbora predsjednika Sjedinjenih Američkih Država*, (Naša zakonitost, Zagreb, 1952), str. 52

tvorevina Kongresa, ne Ustava. Ustav, istina, nalaže da federalna sudska vlast jednim dijelom bude oličena u Vrhovnom sudu. Ali Ustav ne utvrđuje broj sudija - članova Vrhovnog suda; sve dok taj broj nije bio utvrđen zakonodavnim aktom Kongresa, Vrhovni sud nije mogao da postoji.²⁰

Naravno, Ustav ne precizira nikakve modalitete vršenja apelacione nadležnosti Vrhovnog suda. Prema pozitivnom zakonodavstvu, nadležnost Vrhovnog suda može se zasnovati:

- a) žalbom kojom stranka u sporu zahtijeva preispitivanje presude koju je donio jedan od drugostepenih sudova Sjedinjenih Američkih Država (United States courts of appeals) ili Drugostepeni sud oružanih snaga Sjedinjenih Američkih Država (United States Court of Appeals for the Armed Forces);
- b) žalbom kojom stranka u sporu zahtijeva da Vrhovni sud preuzme rješavanje spora koji je u toku pred nižim drugostepenim sudom prije nego što taj sud donese presudu u sporu. Međutim, takva žalba je dopuštena samo ako njen podnosilac dokaže da je neodložno rešavanje spora od tako imperativnog javnog značaja da opravdava odstupanje od redovne drugostepene nadležnosti nižih sudova.
- c) žalbom na presude prvostepenih sudova (United States district courts) u sporovima koji obuhvataju promjenu teritorijalnog važenja kongresnih akata ili akata zakonodavnih tijela pojedinih država, ili kada je takva žalba izričito dopuštena posebnim zakonima;
- d) žalbom kojom stranka u sporu zahteva preispitivanje presude koju je donio jedan od sudova država – članica Sjedinjenih Američkih Država ako su prethodno iscrpljena sva pravna sredstva pred sudovima te države i ako se spor odnosi na prava garantovana Ustavom Sjedinjenih Američkih Država ili federalnim zakonom. U drugim slučajevima zahtjev za preispitivanje presude državnog suda podnosi se vrhovnom sudu dotične države ili – ako taj sud odbije da preispita presudu – drugostepenom sudu te države.²¹

Pored drugostepene, čl. 3 Ustava predviđa i prvostepenu nadležnost federalnog Vrhovnog suda u svim sporovima koji se tiču ambasadora i drugih diplomatsko-konzularnih predstavnika, kao i u sporovima u kojima kao stranka učestvuje neka od država Sjedinjenih Američkih Država. Prema pozitivnom

²⁰ Lewis Mayers: *The American Legal System* (Harper & Row, New York, 1964), str. 6-7.

²¹ Supreme Court of the U.S. – Rules part III. Jurisdiction on Writ of Certiorari Rule 11. Certiorari to a United States Court of Appeals before Judgment, videti sajt <http://www.law.cornell.edu/rules/supct/11.html>, pristupljeno 3.11.2017. godine

zakonodavstvu, Vrhovni sud ima prvostepenu i isključivu nadležnost u svim sporovima između dvije ili više država – članica. Njegova nadležnost ostaje prvostepena ali nije isključiva u sporovima u kojima je tužilac ili tuženi ambasador ili drugi diplomatsko-konzularni predstavnik strane države, u svim sporovima između Sjedinjenih Američkih Država i države – članice, kao i u tužbama i drugim postupcima koje država – članica vodi protiv građana druge države – članice ili protiv stranih državljana.²²

Slučajevi koji spadaju u prvostepenu nadležnost Vrhovnog suda vrlo su rijetki: jedan ili dva slučaja u toku zasjedanja. Budući da je pun saziv suda nepogodan za rješavanje takvih slučajeva, njihovo razmatranje se povjerava sudiji – izvjestiocu, istaknutom stručnjaku za granu prava kojoj pripada spor. Njegov izveštaj se podnosi u sudu, koji odlučuje da li će izveštaj prihvatiti u cjelini ili izvršiti izmjene. Mada je učešće porote u prvostepenom postupku pred Vrhovnim sudom teorijski moguće, posijle spora *Georgia v. Brailsford* iz 1794. godine nije zabilježeno njeno učešće.²³

U *sporu United States v. Louisiana* iz 1950. godine država Luizijana tražila je učešće porote, ali je Vrhovni sud odbio njen zahtjev uz obrazloženje da spor spada u parnice koje se vode uz primjenu načela pravičnosti, a ne u sporove koji se presuđuju samo na osnovu zakona, te da stoga stranke u njemu ne uživaju garantije na suđenje pred porotom koje pruža VII amandman na Ustav. Da je pred sud bio iznijet spor koji se presuđuje samo na osnovu zakona, pretres bi se održao kako pred sudijama Vrhovnog suda tako i pred porotom.²⁴

Do sada razmatrane nadležnosti Vrhovnog suda Sjedinjenih Američkih Država načelno ne prelaze nadležnost vrhovnih sudskih instanci u drugim državama.

Po riječima Hamiltona, vodećeg predstavnika federalista, Vrhovni sud, posredstvom sudskog nadzora nad zakonodavnom djelatnošću Kongresa, obezbjeđuje da volja cjelokupnog naroda, izražena u Ustavu, bude iznad volje jednog njegovog dijela, izražene u zakonodavnim aktima Kongresa.²⁵

Iako je eksplicitno formulisano tek 1803. godine, načelo sudske kontrole ustavnosti zakonodavnih akata implicitno je sadržano u samom Ustavu.

²² [http://www4.law.cornell.edu/uscode/ TITLE 28 > PART IV > CHAPTER 81 > §1251](http://www4.law.cornell.edu/uscode/TITLE%2028%20PART%20IV%20CHAPTER%2081%20%241251) Original jurisdiction, pristupljeno 3.11.2017. godine

²³ “*Georgia v. Brailsford, Powell & Hopton*, 3 U.S. 1 (1794)”. Retrieved on 2008-05-29.

²⁴ *United States v. Louisiana*, 399 U.S. 699 (1950)”. FindLaw. Retrieved on 2008-05-29.

²⁵ <http://www.supremecourtus.gov/about/constitutional.pdf>, pristupljeno 3.11.2017. godine

Opšti karakter njegovih odredbi, koje se ne mogu neposredno primjenjivati u svakodnevnom životu, čine neophodnim njihovo tumačenje od strane sudske vlasti jedine ovlaštene da daje takva tumačenja. Maršal je to nedvosmisleno istakao u obrazloženju presude u sporu *McCulloch v. Maryland* iz 1819. godine.²⁶

Uz nešto pretjerivanja može se tvrditi da Ustav ne čini samo srazmjerno kratak tekst koji se pod tim imenom svake godine štampa u milionskim tiražima, već i nepregledna masa obrazloženih presuda Vrhovnog suda, pristupačna samo profesionalnim pravnicima, koja se svake godine bogati desetinama hiljada novih presuda. Istina, Ustav donekle ograničava ovu suviše aktivnu ulogu sudske vlasti u stvaranju prava, zahtijevajući da sud svoja pravna mišljenja daje samo u presudama sporova i parnica iznijetih pred njega, Džon Džej (John Jay), prvi vrhovni sudija Sjedinjenih Američkih Država, energično je potvrdio ovo ustavno ograničenje sudske vlasti, odbijajući da pruži savjetodavno mišljenje prvom američkom predsjedniku o ustavnim implikacijama namjeravane vanjskopolitičke odluke.²⁷

I pored činjenice da sudije ne mogu vršiti političke funkcije niti učestvovati u stranačkim aktivnostima, evidentno je kako njihovi politički stavovi se ispoljavaju u načinu na koji glasaju u političkim sporovima.

Za takvu je orijentaciju zaslužan Woodrow Wilson (1856-1924) (predsjednik Sjedinjenih Američkih Država u doba I. svjetskog rata), koji se kao mladi profesor ustavnog prava zalagao za proučavanje zbiljskih odnosa moći nasuprot “ustavnim krasotama” (*Niceties of the Constitution*) koje, po njegovom shvaćanju, za te odnose nisu bitne, nego ih samo zamagljuje.

1.7. Utjecaj razvoja prava Sjedinjenih Američkih Država na društvo

Američki federalizam je uveo kategoriju savezne države, dok su i prije američkog federalizma postojali savezi ili zajednice države.

Osnovni kriteriji kojim su se američki ustavotvorci rukovodili bila je sloboda vlasništva, a posebno tržište, od kojega su polazili i kroz koje su prelamali sve društvene odnose. Tržište je bilo osnovna socijalno-ekonomska snaga okrenuta slobodnim građaninu, pojedincu, farmeru i obrtniku, proizvođaču i

²⁶ U.S. Supreme Court, *McCulloch v. State*, 17 U.S. 316 (1819) 17 U.S. 316 (Wheat.) *McCulloch v. State of Maryland et al.* February Term, 1819

²⁷ <http://www.supremecourtus.gov/about/constitutional.pdf>, pristupljeno 3.11.2017. godine

kupcu. Jednom riječju polazili su od svijeta koji se ne definira po nacionalnom kriteriju nego se prepoznaje po principu koji su znali još francuski fiziokrati, da “novac nema domovine”. Amerika se krajem 18-tog stoljeća neopozivo i trajno opredijelila da živi zajedno u razlikama. Odluka je donijeta da potpuno slomi unutrašnju trgovinu i time cijelu još pretežno agrarnu ekonomiju. Zemlji je trebao novi Ustav, i ona ga je dobila zahvaljujući dvjema osnovnim kantovskim pretpostavkama politike umnosti i slobodnom vlasništvu.²⁸

Politički odnosi u federaciji su se mijenjali i razvijali onako kako su prevashodno diktirali odnosi u ekonomskoj sferi i potrebe bržeg društvenog i ekonomskog razvoja Sjedinjenih Američkih Država. Praksa pokazuje da nezavisnost ekonomskog faktora i insistiranje na privrednoj integraciji i povezivanju na osnovu capital-odnosa i tržišnih zakonitosti, predstavlja ključni element dosta skladnog razvoja i dinamičnog funkcioniranja američkog federalizma uspostavljenog Ustavom Sjedinjenih Američkih Država, njegovog nikada izraženog prerastanja u ekstreme: u konfederaciju ili, pak, u unitarnu centralizovanu federaciju. Samo tako, djelujući kao nezavisan i izvan neposrednog tutorstva i uticaja države, ekonomski faktor je praktično mogao da unosi u američku federaciju neophodne elemente integracije i jedinstva i prevazilazi okvire lokalnih država i okvire Sjedinjenih Američkih država. Ali on je istovremeno bio i element koji je uvažavao, podsticao i tolerisao specifičnosti i bio brana protiv izražene centralizacije u Sjedinjenim Američkim Državama jeste kroz kompetencije savezne administracije dostigla velike razmjere, ali nikada nije prešla kritičnu granicu koja bi ugrozila skladno funkcionisanje federacije. U tome je tajna vitalnosti, postojanosti i dugovječnosti modela američke federacije.²⁹

U kasnijoj teoriji i praksi ovakva interpretacija ustava i sistem kontrole ustavnosti zakona označavani su kao civilizacijsko dostignuće i pobjeda ideje ustava i ustavnosti. Za razliku od američkog sistema akcesorne ustavnosti prema kojoj sudovi, rješavajući konkretan spor, kao prethodno pitanje rješavaju da li je zakon koji treba primijeniti ustanovan, u evropskom kontinentalnom pravu je prevladavalo shvatanje da kontrolu ustavnosti treba da ostvaruju posebni ustavni sudovi koji odlučuju in abstracto o ustavnosti zakona.³⁰

²⁸ Mustafa Imamović, „Ustav i povijesni kompromis – Primjer SAD“, *Pravna misao, Sarajevo, br. 3-4*, (1991), str. 95

²⁹ Mahmut Mujačić, „Američka federacija“, *Anali Pravnog fakulteta, Beograd, br. 4*, (1991), str. 404-405

³⁰ Kasim Trnka, *Ustavno pravo*, (Fakultet za javnu upravu, Sarajevo, 2006), str. 358-359

Posljedice građanskog rata u Sjedinjenim Američkim Državama (1861-1865.) u oblasti pravnog razvitka bile su značajne. Obnovljena je ne samo moć predsjednika Sjedinjenih Američkih Država, već su značajno ograničena i autonomna prava država. Amandmanom XIII ukinuto je ropstvo, amandmanom XIV priznato je pravo građanstva svim licima rođenim u Sjedinjenim Američkim Državama ili naturaliziranim, kao i njihova jednakost pred zakonom. Najzad, amandman XV priznao je pravo glasa svim građanima. Veliki uticaj američkog federalizma ima se pripisati i tome što je njegova teorija otvorila prostor za pluralizam grupa, interesa i regionalnih različitosti u okvirima federalizma a to je iskorišteno i u Americi i van nje.³¹

Ustavom iz 1787. godine uspostavljen je federalni sistem državnog uređenja Sjedinjenih Američkih država. Nacionalnu (saveznu) vlast čine zakonodavna, izvršna i sudska vlast, međusobno povezane i preklapajuće, premda zasebne, i koje treba da kontrolišu i drže u ravnoteži jedna drugu. Svaka država-članica ima ustav paralelan saveznom ustavu. Svaka država-članica ima svoje ustrojstvo, guvernera, zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast. One imaju opsežne funkcije sa obimnom administrativnom organizacijom.

Glavna odlika pravnog sistema Sjedinjenih Američkih Država je dualizam federalnih i državnih sudova. Savezno sudstvo je trostepeno. Postoje okružni sudovi kao sudovi prvog stepena, zatim apelacioni sudovi koji sude u drugom stepenu, i Vrhovni sud kao najviša sudska instanca. Takođe, na saveznom nivou postoje i specijalizovani sudovi sa posebnom nadležnošću, kao što su carinski sud, apelacioni vojni sud, poreski sud, itd. Posebni značaj ima Vrhovni sud Sjedinjenih Američkih Država. Ovo je jedini sud koji je ustanovljen neposredno Ustavom. U svom sastavu ima devet sudija, koje imenuje Predsednik Sjedinjenih Američkih Država na osnovu saglasnosti Senata. Treba reći da se u praksi vrlo rijetko dešava da Senat uskrati svoju saglasnost. Pristup Vrhovnom sudu je ograničen, budući da Vrhovni sud može da odbije razmatranje određenog slučaja ako ga smatra nedovoljno pravno značajnim.³²

³¹ Alexander Hamilton; James Madison; John Jay, *Federalistički spisi*, (Radnička štampa, Beograd, 1981), str. 158

³² Dušan Vranjanac, *Uvod u pravni sistem Sjedinjenih Američkih Država*, u: Jovan Ćirić, *Uvod u pravo Sjedinjenih Američkih Država*, (Institut za uporedno pravo, Beograd, 2008), str. 19

2. KANADA

2.1. Osnovni podaci o Kanadi

Kanada (*Canada*) je država u sjevernom dijelu Sjeverne Amerike; s Američko-arktičkim arhipelagom obuhvata 9.976.138 km². Na sjeveru graniči sa Sjevernim ledenim morem, na istoku i sjeveroistoku s Atlanskim okeanom, na jugu i sjeverozapadu (Aljaska) sa SAD i na zapadu s Tihim okeanom. Druga je po veličini država na svijetu, poslije Rusije.

Glavni grad Kanade je Ottawa. Toronto je glavno ekonomsko središte. Ostali važni gradovi su Montreal (najveći grad francuske Kanade), Vancouver, Hadminton i Calgary. Prema popisu iz 2001. ima Kanada je imala 30.007.094 stanovnika.

Nastala je kao unija britanskih kolonija na sjevernoameričkom kontinentu. Kao federalna unija sa statusom dominiona sastoji se od deset provincija i tri teritorija. Godine 1867. na miran način dobila samostalnost od Velike Britanije.

Kanada je parlamentarna demokratija i ustavna monarhija s kraljicom Elizabetom II. kao monarhom. Ona je multikulturalna država s dva službena jezika: engleskim i francuskim. Kanada je članica G8 i NATO-a što joj daje posebnu ulogu u novim globalnim podjelama. Važan faktor za kanadsku geopolitiku je činjenica što je na kopnenoj granici sa SAD-om kao liderom svjetske politike.³³

2.2. Historija Kanade

Već prije oko hiljadu godina jedna je vikinška ekspedicija s Grenlanda dosegla kanadske obale. Godine 1497. talijanski moreplovac John Cabot (Giovanni Caboto), naturaliziran u Engleskoj, pošavši iz Bristola, iskrcao se u Newfoundlandu, uvjeren da je došao sa sjeveroistočne obale Azije. Godine 1534. ušao je Jacques Cartier s francuskom ekspedicijom u zaljev St. Lawrence. Za drugog putovanja 1535-1536. Cartier je plovio uzvodno po St. Lavrenceu do iznad današnjeg Montreala i zaposjeo zemlju kao Novu Francusku (Nouvelle France). U početku XVII stoljeća francuski istraživač Samuel de Champlain istražuje unutrašnjost zemlje. Sudjelovao je 1604. u osnivanju prvog naselja

³³ S. Nuric, Š; Alija, D. (2011). Savremeni pravno-politički sistemi, Univerzitet u Travniku. Pravni fakultet u Kiseljaku Univerziteta u Travniku, str. 251.

Port Royal (danas Annapolis); 1608. Utemeljio je novo naselje Quebec; iduće godine otkrio je jezero koje nosi njegovo ime, a zatim i jezero Huron i Ontario. Godine 1620. Champlain je postavljen za prvog guvernera nove kolonije. Evropski kolonizatori potiskuju starosjedioce indijanska plemena (Irokeze, Hurone i dr) i na sjeveru Eskime. Kao suparnici Francuske pojavili su se u Kanadi već u prvoj polovini XVII stoljeća Englezi, koji su 1629. osvojili Quebec i držali ga tri godine.³⁴

Francuska kolonizacija Francuske napredovala je veoma sporo. Borba između Francuske i Engleske za kolonijalne posjede u svijetu dosegla je vrhunac za Sedmogodišnjeg rata (1756-1763) i završila porazno za Francusku.

U 40-tim i 50-tim godinama XIX stoljeća počinje ubrzani privredni razvitak Kanade. Porast industrije, brodarstva, izgradnja željeznica. Intenzivna trgovinska razmjena nameću ukidanje ostatka starih feudalnih ograničenja, pa za guvernera lorda Elgina (1847-1852) dolazi do liberalnih reformi. Godine 1858. Ottawa postaje glavni grad Kanade. Američki građanski rat (1861-1865) značio je konjunkturu za kanadsku privredu. Ali neprijateljsko držanje Britanije prema Sjeveru dovelo je nakon rata do otkazivanja trgovinskih ugovora s Kanadom od strane SAD.

Godine 1864. predstavnici Kanade, Nove Scotie i New Brunswicka donose odluku da stvore federalnu uniju, koja je proglašena 1867, i zakonom britanskog parlamenta iste godine dobila status dominion. Kompanija Hudsonova zaljeva, vlasnik prostranih teritorija u Kanadi, prodala je 1869. svoje posjede kanadskoj vladi. Ali stanovništvo velikog područja (današnji Saskatchewan, Alberta i Manitoba), smatrajući se ugroženim u svojem pravu na zemlju, diglo je ustanak na čelu s Louisom Rielom. Ustanci su sastavili nezavisnu vlast, ne priznavajući suverenitet kanadske vlade. Ustanak je svladan 1870, a 1885. s Rielom na čelu ponovo je izbio, no ubrzo je ugušen, a Riel 1885. smaknut. Godine 1871. Pridružena je Kanadi Britanska Kolumbija, a 1878. bio je cjelokupan teritorij Britanske Sjeverne Amerike (izuzevši Newfoundland) uključen u dominion Kanadu.

Privredni prosperitet u prvim desetljećima XX stoljeća, povlači za sobom i sve veću imigraciju; 1897. uselilo se u Kanadu 20.000 ljudi, a u prvom deceniju XXI stoljeća broj useljenika je bio preko 2 miliona.

³⁴ Opća enciklopedija, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1978., str. 242.

U Prvom svjetskom ratu Kanada se bori na strani Velike Britanije i oko 400.000 njenih vojnika nalazi se na prekomorskim frontovima.³⁵ Poslije rata Kanada se sve više afirmira kao nezavisna politička sila; potpisuje Versailleski ugovor, postaje član Lige naroda, imenuje vlastitog diplomatskog opunomoćenika u Washingtonu (1920), odbija Laussanneski sporazum (1923) i Locarnski pakt (1925). Pad prosperiteta i porast životnih troškova u poslijeratnim godinama doveli su do produbljenja klasnih antagonizama, što se očitovalo i u štrajkovima tog vremena.

Godine 1949. Kanada pristupa u Organizaciju sjeveroatlantskog pakta (NATO), a 1951. tzv. Coombo-planu. U unutrašnjem političkom razvoju dolazi (posebno nakon pokrajinskih parlamentarnih izbora u Quebecu 1976) do velikih rasprava o ustavnom poretku Kanade. Quebečka stranka (Partie Quebecoise) Henrija Levequa došla je na čelo uprave ove pokrajine i objavila da želi ostvariti nezavisni Quebec. Politička borba quebečkih separatista i kanadskih federalista postala je izrazom novih razvojnih problema Kanade, kao složene države.

2.3. Državno uređenje Kanade

Budući da Kanada dosada nema ustava u smislu jedinstvenog osnovnog zakona, to je ona po Zakonu o Britanskoj Sjevernoj Americi (*The British North America Act*) od 1. VII 1867. (s kasnijim izmjenama i dopunama usvojenim u britanskom i kanadskom parlamentu) parlamentarna monarhija - federalna država sa 10 pokrajina i dvije federalne teritorije. Westminsteri statut od 1931. utvrdio je nezavisnost Kanade, koja je član Commonwealtha i u personalnoj uniji s Velikom Britanijom. Razgraničene su savezne i pokrajinske nadležnosti, tako da sve što nije ušlo u nadležnost pokrajina, dolazi pod kontrolu federacije. Već je 1774. Francuzima Kanade zakonom (*Quebec Act*) osigurana vjerska zaštita i pravo upotrebe francuskog građanskog prava. Godine 1969. u saveznim uredima glavnog grada Ottawe i u pokrajimama gdje žive Francuzi uveden je bilingvizam, tj. francuski jezik potpuno je ravnopravan s engleskim (pokrajina Quebec).

2.4. Politički sistem Kanade (vlada, parlament i ustav)

Izvršna vlast formalno pripada monarhu, britanskoj kraljici, koju zastupa generalni guverner Kanade, imenovan na prijedlog kanadske vlade za

³⁵ Opća enciklopedija, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1978., str. 243.

vremensko razdoblje od pet godina. Generalni guverner istodobno je vrhovni komandant vojske. On postavlja i razrješava članove vlade, saziva i raspušta parlament, imenuje guvernere te potvrđuje zakone izglasane u oba doma parlamenta. Generalnom guverneru pomaže u radu Tajno vijeće Kanade sastavljeno od članova vlade, kraljevske porodice, predsjednika parlamenta i dr. Stvarna vlast pripada saveznoj vladi, na čelu sa premijerom, a to je redovno vođa većinske stranke u poslaničkom domu. Vlada je za svoj rad odgovorna parlamentu. i zakonodavna vlast formalno pripada suverenoj, a stvarno je vrši federalni parlament, sastavljen od Donjeg doma (*The House of Commons*) i Senata. Poslanike (ukupno 265) biraju na općim i neposrednim izborima za vremensko razdoblje od 5 godina, birači sa navršenom 21 godinom prema utvrđenom ključu. Senatore (ukupno 102) imenuje doživotno generalni guverner, uz saglasnost savezne vlade; njihov broj raspoređen je prema veličini provincija. Senatori obavezno moraju biti 30 godina stari i posjedovati imovinu od najmanje 4000 dolara vrijednosti. Na čelu pokrajina se nalaze guverneri. Oni potvrđuju lokalne zakone, izglasane od strane jednodomnih provincijskih parlamenata i dvodomnog parlamenta Quebeca. Lokalne provincijske vlade odgovorne su za svoj rad pokrajinskim parlamentima. Provincije su podijeljene na grofovije, okruge, kotare, gradske i seoske općine. Sa dva federalna teritorija upravljaju imenovani komesari. Sudsku vlast vrše savezni sudovi (Vrhovni sud i Financijski sud), pokrajinski sudovi (viši sudovi), okružni i niži sudovi.³⁶

2.5. Sudska vlast

Organizacija kanadskog pravosudnog sistema je u funkciji Kanadskog Ustava i Ustavnog Zakona iz 1867.godine. Na temelju tog Zakona, organizacija pravosudnog sistema u Kanadi je podijeljena između savezne, ili nacionalne, državne i deset provincijskih vlada.

Federalna vlada takode ima ovlasti da uspostavi “Opći žalbeni sud za Kanadu i dodatne sudove za bolju upravu i provođenje kanadskih zakona”. Ono što proizilazi iz tih izdvajanja nadležnosti u ustavu je sudski sistem u kojem vlade u provincijama imaju nadležnost da organizuju i finansiraju sudove i imenuju sudije.

Sudovi u Kanadi su organizovani na četiri nivoa. Vrhovni sud Kanade je na vrhu sudske piramide, i u skladu sa svojom ulogom je “generalni žalbeni sud za

³⁶ Opća enciklopedija, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1978., str. 244.

Kanadu". Provincijski sud je drugi u hijerarhiji i funkcionise kao drugostepeni sud. Za razliku od sličnog u Sjedinjenim Američkim Državama, Vrhovni sud Kanade djeluje kao nacionalni, a ne samo kao federalni sud ili sud posljednje instance. Treći i četvrti, prema dolje, po nadležnosti su regionalni i tzv. gradski, opštinski sudovi. U Kanadi funkcionise i takozvani Savezni sud i provincijski žalbeni sudovi. Takođe treba pomenuti postojanje jednog žalbenog suda za tri federalne teritorije na sjeveru Kanade, Nort Teritorija, Yukon i Nunavut.

Na dnu hijerarhije su sudovi obično nazivani pokrajinski sudovi. Ti sudovi se organizuju od strane provincija i tom organizacijom se određuje predmet njihove nadležnosti. Obično se to zove saobraćajni division, divizion za manje parnice, porodični division, krivično odjeljenje i tako dalje.

Postoji oko 750 sudskih mjesta u Kanadi. Vrhovni sud Kanade se nalazi u Ottawi ali se rasprave i ročista često vode putem telekonferencija iz objekata na lokacijama širom Kanade. Ovakve sudske aktivnosti su uvezane u zaštićeni satelitski sistem pa se u najnovije vrijeme procesi vode putem linka. Savezni sud sa dva odjeljenja, raspravni odjel i porezni sud, ima svoje stalne poslovnice u dvadeset dva mjesta.

Provincijski i regionalni sudovi su smješteni na više od 700 lokacija. To uključuje i četrnaest stalnih provincijskih i teritorijalnih mjesta i to jedno u svakoj pokrajini i teritoriji, osim Kvibeka i Alberta, koje imaju po dva.

ZAKLJUČAK

Glavna odlika pravnog sistema Sjedinjenih Američkih Država je dualizam federalnih i državnih sudova. Savezno sudstvo je trostepeno. Postoje okružni sudovi kao sudovi prvog stepena, zatim apelacioni sudovi koji sude u drugom stepenu, i Vrhovni sud kao najviša sudska instanca. Praktične koristi nastale usljed razvoja prava u Sjedinjenim Američkim Državama u prvoj polovini XX vijeka su višestruke. Javno-pravne, procesno-pravne, privatno-pravne i poslovno-pravne prakse u Sjedinjenim Američkim Državama imale su velike implikacije na druge pravne sisteme u svijetu. Neke od tema iz praksi iz pravosudnog sistema Sjedinjenih Američkih Država na koje se ugledaju pravni sistemi drugih svjetskih država i izvlače pozitivne zaključke su: Institut hearsay-a, smrtna kazna, dokazi u krivičnom postupku, neoliberalni penitensijarni sistem, normativi, praksa i jurisdikcija porodičnih sudova, vještaci kao svjedoci u krivičnom postupku i dr.

Slično Ustavu SAD, Glava I Ustavnog akta 1982. Kanade sadrži Povelju o pravima i slobodama koja utvrđuje građanska prava i slobode svakog

državljanina Kanade. Glava II garantuje prava domorodačkih naroda.

Mnoga rješenja u pravnom sistemu Sjedinjenih Američkih Država, poslužili su kao obrazac za čitav niz zemalja u svijetu da se konstituišu kao federacije, kao npr. Kanada, ali i druge. Američka iskustva preuzeta su i u Njemačkoj i Austriji, a dijelom su sadržana i u ustavima Indije, Malezije, Nigerije, Kameruna itd.

Ustav Sjedinjenih Američkih Država ima višestruki značaj. On predstavlja najstariji važeći ustav na svijetu. I pored činjenice da je donijet krajem XVIII vijeka, poslije uspješno okončane borbe za nezavisnost, on je prvi u svijetu, u vidu jedinstvenog pisanog akta, utvrdio osnove državnog i društvenog uređenja jedne zemlje, u ovom slučaju američke federacije. Sjedinjene Američke Države su pretvorene u federaciju, odnosno po obliku državnog uređenja postale su federativna (savezna) država. Ustav Sjedinjenih Američkih Država ima dugotrajnu i bogatu historiju jer je ostao nepromijenjiv. Ipak, u praksi se stalno mijenjao i danas najviše slični skupini ideja o političkim i društvenim odnosima u američkom društvu. Uz savezni Ustav Sjedinjenih Američkih Država je najviši pravni dokument federacije i propisuje slijedeće najviše organe vlasti: predsjednika republike, Kongres koji je sastavljen iz Predstavničkog doma i Senata, te Vrhovni federalni sud. Kao organi uprave predviđeni su još i državni sekretari. Odnosi između ovih najviših organa vlasti se osnivaju na načelu podjele vlasti. Formalno-pravno postoji odgovarajuća međusobna organizaciona i funkcionalna nezavisnost triju vlasti - zakonodavne, upravne i sudske.

Predsjednika republike ne bira Kongres niti ga ovaj može opozvati. Predsjednik republike je biran od građana na osnovu posrednih izbora. Njegov mandat traje 4 godine i kroz to vrijeme on je politički neodgovoran što znači da ga ne mogu opozvati ni oni koji su ga birali. Članove Kongresa također biraju građani ali neposredno, time da izborni sistem nije jednak za oba doma. Uostalom, članovi Predstavničkog doma kao i članovi Senata biraju se po izbornim zakonima posebnih jedinica u suglasnosti sa saveznim ustavnim načelnim propisima. I članovi Kongresa su politički neodgovorni, odnosno neopozivi. Suce Vrhovnog suda imenuje predsjednik republike uz saglasnost Senata. Izbor predsjednika Sjedinjenih Američkih Država propisan je u osnovi saveznim Ustavom.

S druge strane, nepisani principi su principi koji su uključeni u Ustav Kanade na osnovu odredbi iz preambule Ustavnog akta 1867. Za razliku od konvencija, oni su pravno važeći. Među prepoznatljivijim ustavnim principima su

federalizam, demokratija, ustavnost, vladavina zakona i poštovanje prava manjina. Drugi principi uključuju postojanje odgovorne vlade, predstavnički sistem, sudsku nezavisnost, parlamentarnu premoć, poštovanje prava i sloboda građana itd.

Vrhovni sud Sjedinjenih Američkih Država se može posmatrati kao "permanentna ustavna konvencija" i predstavlja spoj prvostepenog, apelacionog i ustavnog suda. Vrhovni sud prema pozitivnom zakonodavstvu, ima prvostepenu i isključivu nadležnost u svim sporovima između dvije ili više država – članica.

Sloboda govora i štampe smatra se jednim od poznatijih principa američkog pravnog sistema. Tokom XIX vijeka uočava se manja uloga slobode govora i štampe u obliku koji je danas poznat, ali je evidentan u kontekstu pitanja robovlasništva.

Razvoj prava Sjedinjenih Američkih Država imao je refleksije i na šire društvo. Amandmanom XIII ukinuto je ropstvo, amandmanom XIV priznato je pravo građanstva svim licima rođenim u Sjedinjenim Američkim Državama ili naturaliziranim, kao i njihova jednakost pred zakonom. Amandman XV je priznao pravo glasa svim građanima. Sjedinjene Američke Države su 1946. donijele Zakon o upravnom postupku, kojim su koncizno regulisana pitanja opšteg upravnog postupka. U prvoj polovini XX vijeka donešen je i amandman XVIII kojim je uvedena prohibicija alkoholnih pića 1919. godine, a koji je potom ukinut XVI amandmanom iz 1933. godine. Značajan je i amandman XXII kojim je dato biračko pravo ženama 1919. godine, kao i amandman XXIII kojim je uvedeno ograničenje prava da predsjednik bude biran više od dva puta iz 1951. godine.

Za Razliku od SAD-a, Kanada je samo formalna ustavna monarhija sa kraljicom Elizabetom II. kao monarhom. Kraljicu predstavlja generalni guverner, za čiji izbor kruna daje samo formalnu saglasnost. Kanada je takode i konfederacija sa parlamentarnom demokratijom.

Literatura

Enciklopedije i rječnici:

1. Opća Enciklopedija, (Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1982
2. Pravna enciklopedija, Savremena administracija, Beograd, 1979.
3. The Encyclopedia Americana, Volume VII, XXII, XXIII, Americana Corporation, New York, 1964.

Knjige, hrestomatije i brošure

1. Bastaić, Konstantin: Opća historija države i prava, Zagreb, 1965.
2. Gjanković, Ingrid: Način izbora predsjednika SAD, Naša zakonitost, Zagreb, 1952.
3. Hazeltine, Harold, Dexter: The influence of Magna Carta on American constitutional development. Magna Carta Commemoration Essays, Royal Historical Society, 1917.
4. Karčić, Fikret: Komparativna pravna historija, Predavanja i pravni tekstovi, Sarajevo, 2007.
5. Kurtović, Šefko: Hrestomatija opće povijesti prava i države, II knjiga, Novi vijek, Zagreb, 2000.
6. Mayers, Lewis: The American Legal System, Harper & Row, New York, 1964.
7. Nuric, Š; Alija, D.: Savremeni pravno-politički sistemi, Univerzitet u Travniku. Pravni fakultet u Kiseljaku Univerziteta u Travniku, 2011.
8. Stjepanović, N.: Ustav SAD sa Deklaracijom nezavisnosti i Ustavom države Njujork, Beograd, 1960.
9. Stanovčić, V.: Atlanska revolucija, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 1989.
10. Trnka, Kasim: Ustavno pravo, Fakultet za javnu upravu, Sarajevo, 2006.
11. Vranjanac, Dušan: Uvod u pravni sistem Sjedinjenih Američkih Država, u: Ćirić, J. (2008). Uvod u pravo SAD, Institut za uporedno pravo, 2008.
12. Zlokapa, Zdravko: Politički sistemi stvoreni da traju: United Kingdom & United States, Banja Luka, 2000.

Članci:

1. Đanković, Dan: Dvostranački sistem u SAD, *Politička misao – časopis za političke nauke*, Zagreb, 1964.
2. Festić, Raifa: Engleski uticaj na razvoj kolonijalnog i ranog prava u Sjedinjenim Američkim Državama. *Godišnjak Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu*, XXIII, 1975.
3. Festić, Raifa: Istorijski osvrt na neke specifičnosti američkog prava u odnosu na englesko, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, XXX, 1989.
4. Halapić, Edin: Historijski značaj Velike povelje sloboda za anglo-saksonsko pravo. *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, XLIX, 2006.
5. Imamović, Mustafa: Ustav i povijesni kompromis – Primjer SAD, *Pravna misao*, Sarajevo, br. 3-4, (1991)
6. Mujačić, Mahmut: Američka federacija, *Anali Pravnog fakulteta*, Beograd, br. 4/1991.

Internet:

1. <http://www.supremecourtus.gov/about/constitutional.pdf> (pristup 13.2.2019)
2. <http://www4.law.cornell.edu/uscode/ TITLE 28 > PART IV > CHAPTER 81 > §1251 Original jurisdiction> (pristup 13.2.2019)
3. <http://www.supremecourtus.gov/about/constitutional.pdf> (pristup 13.2.2019)
4. Supreme Court of the U.S. – Rules part III. Jurisdiction on Writ of Certiorari Rule 11. Certiorari to a United States Court of Appeals before Judgment, videti sajt <http://www.law.cornell.edu/rules/supct/11.html>
5. <http://www.supremecourt.gov> (pristup 13.2.2019)